

Úvodem

Toto číslo se dotýká hlavně problémů sociální politiky. I když jen málokdo pochybuje o jejich důležitosti, sociologie zůstává poněkud ostýchavá. Zatímco v západních zemích jde o permanentní diskusní téma, do něhož jsou zapojeny univerzitní katedry, nezávislé i státní výzkumné ústavy, publicisté i vládní úředníci, u nás zřejmě stále panuje přesvědčení, že jde jen o reziduum reformních kroků, které postačí řešit rutinně a pragmaticky. Zatímco politická a ekonomická doktrína tohoto státu byly poměrně jasně nasměrované, sociální koncepce se doposud beztváře rodí. Ukázalo to třeba "nedopatření" týkající se konstrukce a valorizace minimální mzdy i jalová debata okolo negativní příjmové daně, v níž ani jeden z diskutujících nedovedl přesně popsat její princip.

Nicméně v těchto diskusích byly vlastně po prvé vážněji dotčeny doposud skryté problémy. Ano, také my se budeme potýkat s ekonomickou nerovností, řešit problémy chudoby, zabývat se otázkou efektivity mzdových diferencí. Názory, že vše vyřeší mechanismus trhu, že sociální politika by měla jenom pokrývat tzv. sociální dopady reformy, že ekonomie jako věda a činnost se zabývá výhradně výrobními faktory, nebo že sociální nerovnost a diferenciace nejsou než sociologická rezidua, jsou nejen jednostranné, ale i nebezpečné. Naléhavě potřebujeme - jinde už dávno existující - ekonomii nerovnosti, sociologii chudoby, teorii sociální politiky, analýzu chování domácností. Stejně jako naše ekonomie musí vstoupit do zatím neznámých vod sociální sféry a chování domácností, také sociologii nezbude než sestoupit z akademických výšin a zabývat se i ekonomickou materií - sblížení obou disciplín je nutností dne a podmínkou toho, aby ekonomicko-sociální propletenec bývalé "společnosti sociálních jistot" byl konečně nějak rozmotán.

Není důsledkem šefredaktorské zvůle, že v tomto čísle dominují texty vzniklé v jeho pracovním minitymu pro ekonomickou sociologii, popř. z jeho zahraničního "zázemí". Těžko vyčítat univerzitním kolegům, že zatím u nás neplatí zásada "publish or perish" nebo ministerským kolegům, že jsou zahlcení úkoly urgentní naléhavosti. Všichni byli o příspěvek požádáni (v některých případech jej i poskytli, nezbyl však čas na dopracování). V daném prostoru jsme chtěli poukázat na širí problematiku, sérii různých typů a poloh otázek (v dikci Jana Hartla), jež se k sociální politice mohou vztahovat.

Cením si - dnes už světoznámé - typologie sociálních států prof. Esping-Andersena (vyučujícího na Evropské univerzitě ve Florencii) především proto, že uvádí různé režimy sociální politiky do nejužší souvislosti se sociální strukturou. Ani formulace naší sociální doktríny nemůže nebýt nespojena s konstrukcí nového systému stratifikace a nerovností. Cesta ekonomické změny a reformulace sociální politiky je i cestou vytváření nové sociální struktury, nových vrstev a třídních aliancí. Z druhé strany to ukazuje spíše "operativní" příspěvek Nicholase Barra (nyní experta Světové banky): ohlušení svistem kyvadla můžeme zapomenout na historickou kontinuitu a sledující jen jeden cíl můžeme opominout podstatné souvislosti. Ekonomické nejsou jen úspory nákladů, ale také investice do lidského kapitálu, do kvalifikace pracovníků a motivace zaměstnání a výkonu. Sociální nejsou jen "dopady", ale také struktura zájmů a subjektů, kteří jsou nositeli ekonomických čin-

ností a kteří mají být zárukami hospodářské prosperity. Křehkou rovnováhu mezi dostatečnou motivací pro uplatnění na trhu práce a dostatečným sociálním zajištěním není lehké udržet.

Nerovnost je vždy holí o dvou koncích: ten první představuje funkční diferenciaci nutnou k motivaci výkonu a ten druhý přehnané rozdíly vedoucí k chudobě a dezintegraci společnosti. Subjekty hospodaření nejsou jen podniky a mafie, ale také domácnosti a příbuzenské klany. Nejde o problémy neznámé, nicméně přece jen zasuté. Zuzana Miková se zabývá ekonomickou subjektivitou domácnosti, její aktivitou v rychle se měnícím prostředí. Měli bychom připustit, že pohlížet na domácnosti jen zvenku, pouze optikou "prahů tolerance" je riskantní. Sám jsem se pokusil uvést do širšího kontextu tematiku chudoby, řešenou zatím jen v jedné poloze příjmového minima. Nebylo dostatek sil, abychom i v jiných polohách zpracovali výsledky již tří výzkumů "Ekonomických očekávání a postojů", zabývajících se vějířem obecných názorů a specifických reakcí na nové problémy. Tento dluh splatíme jinak.

Jsou však i další témata, v nichž se sociologie dotýká sociálních problémů a sociálního zdraví. Proto jsme do tohoto čísla zařadili článek Jiřího Kabeleho (pocházející ještě z předrevolučních dob jeho působení ve zdravotnictví) a výzkumné výsledky čs. psychiatrů Kubičky, Csémyho a Koženého o alkoholismu žen. Upozorníme i na zprávu ze zasedání Výboru pro sociální stratifikaci ISA v Praze, kde problémy sociální politiky sice nebyly přímo dotčeny, kde však fungovala sekce věnovaná ekonomickým nerovnostem a mj. byl formulován pokus pevněji propojit sociologická data a výzkum s ekonomickými. Iniciativa měla své pokračování na konferenci věnované příjmové nerovnosti v komparativní optice (Lucemburk, červenec 1991), kde byla sociální politika jedním z nejdůležitějších témat. Z této konference ostatně pochází i Barrův příspěvek. Na jiný aspekt sociální problematiky, otázky rozvoje měst a bydlení, poukazují recenze knih, které získává knihovna pro sociologická a sociální studia z nadace Rockefeller Brothers.

Nechť je toto číslo výzvou k pokračování a diskusi problémů sociální politiky, k většímu angažmá sociologie do této tematiky.

Jiří Večerník